

שלושה כיווני שינוי להוראת היסטוריה היום

גדי ראונר

2 בספטמבר 2012

בגיליון האחרון של כתב העת "ארץ אחרת" (יולי 2012) פרסם ד"ר שמחה גולדין, יו"ר ועדת המקצוע היסטוריה, את תגובתו לשני המאמרים של ד"ר בראלי ושל ד"ר קיזל בנוגע למצב המקצוע (ראה: <http://www.acheret.co.il/?cmd=sections.353&act=read&id=2748>) הנה כאן התגובה שלי.

ד"ר גולדין טוען כי הבעיה המרכזית של המקצוע הינה קיצוץ שעות ההוראה ולכן, לפי דעתו, הפתרון טמון בגידול השעות ובהחזר זמן הכיתה שנגזל במשך השנים. אין לי ספק שצעד זה הוא נחוץ כי יש להקדיש למקצוע היסטוריה יותר שעות לימוד. לדעתי יש למצוא דרכים יעילות בכדי ליצור קוריקולום לאומי מאוזן. על קוריקולום כזה לקחת בחשבון את התרומות של המקצועות המדעים וההומניסטיים, לא רק במסירת מידע בסיסי, אלא ובעיקר ביצירת תשתיות פוריות של המיומנויות הטכנולוגיות והחברתיות הדרושות במאה ה- 21, בלי לשכוח את הרצון להבנות את הדמות הערכית והמוסרית של בוגר המערכת.

בדבריי כאן אני מבקש להעלות שלושה כיווני מחשבה:

1. הצעה להתמודדות עם המציאות הקיימת בדבר קיצוץ השעות במקצוע היסטוריה.
2. ציון הבעיה המרכזית של המקצוע בדמותה של בחינת הבגרות הנוכחית.
3. חזרה ליסודות: מהן המטרות של לימוד היסטוריה בבית הספר

1. הצעה

מסגרת לימודית שהולכת ומצטמצמת לצד גזרת שעות הוראה הן בעיות אקוטיות. אך הן יכולות להוות גם הזדמנות ותמריץ לרענון ולחידוש. לא פעם ביטאתי עמדה ביקורתית כלפי קיומם של קורסים וימי לימוד שמתבצעים בצורה מאולצת באמצעות תקשורת מחשבים. לא פעם שאלתי את עצמי מה הרציונל העומד מאחורי ההתנסויות המיותרות האלה שמבקשות להצדיק בכוח את הטוב שבשימוש טכנולוגיות תקשוביות לקידום הלמידה. והנה כאן לפנינו סיבה טובה ומוצדקת "להחליף את הדיסקט" באמצעות ניצול יעיל של הטכנולוגיה. זאת ההזדמנות להרחיב את שעות הלימוד הפורמאליות הקיימות במערכת באמצעות יצירת מסגרת וירטואלית בין התלמידים והמורים. זאת השעה לחשוב, לתכנן ולבצע פדגוגיה תקשובית-היסטורית אחרת. החומרים נמצאים בספרי הלימוד ובאתרי בתי הספר, במרשתת ובחומרים הפתוחים לכל. המורה איננו מקור הידע היחיד. שיעור היסטוריה מצליח צריך לצאת מהחומר והתכנים ולהיות נלמדים באמצעות פדגוגיה של הפעילות והשאלה, פדגוגיה של העשייה. לימוד פעיל מהווה לימוד בעל

משמעות והקשרים רבים. זאת השעה לנצל את התקשוב למען טיפוח החשיבה ההיסטורית באמצעות הטלת מטלות מאתגרות ומעניינות שעל תלמידנו לבצע.

הטענה שמקצוע היסטוריה תסיים את ימיו ברגע שבחינת הבגרות – כביטוי לסמכות של המערכת המרכזית - תיעלם היא מופרכת. קיברנטי משרד החינוך צריכים להיות מאוחדים באמירה ברורה וחד-משמעית לפיה גם המטלות, המבחנים ודרכי ההערכה של בתי הספר בשדה אינם נופלים בערכם ובחשיבותם מהמבחן הסופי המרכזי. זאת קביעת מדיניות לפיה מורים מקומיים ורכזי מקצוע רוכשים את האחריות והסמכות לתפקוד המערכת, לא כחיילים, אלא כמפקדים בשטח.

כאמור, קיצוץ שעות הפרונטאליות של מקצוע היסטוריה זאת הזדמנות ליצור את הפדגוגיה התקשובית של המקצוע. כולם צריכים להירתם למאמץ הזה ולכתוב מערכי שיעור ויחידות שילמדו באמצעות האינטרנט. אציג כאן כמה יוזמות שניתן לבצע כעבודות חקר מתמשכות – במקביל ללימוד הרגיל: עריכת דף פייסבוק לדויד בן גוריון, יצירת מצגת על העלייה הגדולה של שנות ה-50, תערוכת צילומים מלווה הסברים על מלחמת שש הימים, דיון ערכי דרך פורום בנוגע ללימודי היסטוריה, יצירת בלוג לימודי של הכיתה, כתיבת ערך חדש לוויקיפדיה וכו'. כל אלה מטלות ביצוע שנזקקות ללימוד ותורמות לטיפוח החשיבה. סבורני כי יש כאן הצעה מעשית ללכת בה ואתגר שנועד להפיח רוח חדשה למקצוע.

2. הבגרות, הו! הבגרות

בסעיף הקודם הצבעתי על דרך מסוימת שניתן לאמץ כדי להתמודד עם הסוגיה של קיצוץ שעות ההוראה. למיטב הבנתי התחנה הסופית אליה כל המורים מכוונים את ההוראה שלהם היא ההצלחה של תלמידיהם בבחינת הבגרות. תחנה זאת היא הקובעת את סוג הנסיעה, משמע, את ההוראה שיש לבצע ואת הלמידה שאמורה להתרחש במוחותיהם של התלמידים. אם כל מה שיבקשו ממני הוא לזכור מאפיינים, היבטים, סוגים ודרכים, הרי כל מה שאני צריך לעשות הוא לשנן את החומר ולהכניס אותו "טוב טוב" לראש. האם אני אמור להבין משהו מזה?

אני מזמין את הקוראים לחפש במרשתת את שאלוני הבגרות של קיץ 2012 (שאלוני 0022115 ו- 022116) כדי שיתרשמו מהם באופן בלתי אמצעי. מיון השאלות והמטלות המופיעות בשאלונים יוצר את התמונה הבאה: עשרות שאלות שבהן תלמידים צריכים – כדי לענות עליהן- לזכור את המידע היסטורי. ההוראה חוזרת על עצמה פעם ועוד פעם היא: "הסבר" ו"הצג". כדי להסביר ולהציג את המידע ההיסטורי, עלי לזכור את האירועים עם הפרטים השונים שלהם. לאורך שני השאלונים מופיעים ארבעה קטעי מקור שעל התלמידים להתייחס אליהם באמצעות שאלות ברמה בסיסית של הבנת הנקרא. קטעים אלה אינם מזמנים שאלות של ניתוח מקור היסטורי אינם מנוצלים לשם טיפוח החשיבה ההיסטורית של הלומדים.

יחד עם זאת מצאתי שני פנינים קטנים: באחד מהם התלמידים צריכים לאתר ביטויים לתופעה היסטורית בתוך פריט חזותי (בול קק"ל) והשני הם צריכים להשוות בין שתי מפות (תכנית החלוקה ותוצאות מלחמת העצמאות). שמחתי על כך. לדעתי זה הכיוון שיש להרחיב ולהעמיק בנוגע להוראה ולהערכה.

אני חוזר ומדגיש: בחינת הבגרות קובעת את סוג ההוראה ואת הלמידה. אם הבחינה מורכבת ברובה משאלות שיש לשפוך את החומר כדי לענות עליהן, הרי כך פני ההוראה המתאימה. בעניין זה הדבר ידוע ברבים ומדי כמה שנים מתעורר גל של אי-נחת בניהון.

ובאשר לסוגיות תרבותיות ואנושיות. עדין הקו המנחה את הבחינה הוא של הצגת סוגיות פוליטיות- צבאיות. אני מבקש את תשומת הלב של הקוראים באשר להבחנות שלי בניהון. למרבה הצער גם כאשר מדובר בתופעות חברתיות- אנושיות (העיר בגדד/ העיר פראג) השאלות מנוסחות בצורה כזאת שאין למעשה ביטוי הולם ושינוי כלשהו ביחס לשאלות פוליטיות. הייתי אומר שכל הכוונות טובות של מעצבי המדיניות אשר באות לידי ביטוי בסילבוס המקצוע ובספרי הלימוד, נבלעות לתוך ים היושב והשממה של שאלות שיש לשנן את התשובות כדי לעבור אותן. הרי אנו מדברים על בני אדם ולא על חפצים !!!

בעבר כתבתי, פרסמתי והפצתי בקרב קברניטי משרד החינוך הצעה לבחינת בגרות אלטרנטיבית בהיסטוריה הכוללת מרכיבים רבים לפיהם ניתן להעריך "בוגר היסטוריה". הידע מהווה תשתית, אך יש- במבחן האלטרנטיבי שלי- שאלות ומטלות מאתגרות ומעניינות עם ספרים פתוחים ומסמכים מסוגים שונים אשר מעניקים תמונה הרבה יותר רחבה ומעמיקה של מה שהחברה מצפה מבוגר "ב שנות לימוד היסטוריה בבית הספר. ניתן למצוא את המבחן הזה בכתובת:

<http://tchnghistory.blogspot.co.il/search/label/%D7%94%D7%91%D7%92%D7%A8%D7%95%D7%AA%20%D7%94%D7%A7%D7%93%D7%95%D7%A9%D7%94>

3. מטרות הוראת היסטוריה

בנקודה הזאת ברצוני להזכיר לקוראים מדוע לומדים היסטוריה בבית הספר. התשובה נמצאת במסמך הקרוי "מטרות הוראת היסטוריה" אשר נצמד לכל תכנית לימודים של המקצוע לאורך השנים. המסמך נוסח לראשונה אי-שם בשנות ה- 70 ומאז לא איבד מהאקטואליות שלו. במסמך יש התייחסות לא רק למידע היסטורי שיש "להעביר" לתלמידים, אלא גם לפתוח חשיבה היסטורית, לטיפוח עולמם הערכי והמוסרי וגם להתמודדות עם הזהות האזרחית והלאומית שלהם.

בבית הספר מלמדים מקצועות לימוד בעלי מטרות חינוכיות ולא דיסציפלינות היסטוריות כמו באוניברסיטה שנועדו להעניק הכשרה כדי להיות היסטוריונים. מטרות הוראת המקצוע הן חינוכיות ותורמות לדמות הבוגר של מערכת החינוך. למשל: באיזה מקצוע תלמיד יכול להיחשף לקיומן של פרספקטיבות שונות, גרסאות שונות, ריבוי נקודות מבט ביחס לאירוע? איפה הוא ילמד מהי חשיבה רב- סיבתית? היכן יש מקום לקיים דיונים הקשורים להיות בן אנוש, בן תרבות? איפה הוא יכול להתנסות בהבנתו אנשים אחרים דרך האמפתיה? איפה לבחון את מערכת הערכים שלו ואת דמותו המוסרית?

לצערי ההוראה בפועל של המורים מוכתבת על-ידי בחינת הבגרות הקיימת שאינה נוגעת לכל אלה. זה לא מספיק לומר שהלימוד צריך להיות חוויתי. המערכת הארגונית- פדגוגית של מקצוע היסטוריה צריכה לעבוד במקשה אחת תוך ראייה עמוקה יותר של המטרות ושל האמצעים שיש

לקיים כדי למלא את המוטל עליה מבחינה חינוכית. אני מאמין וכולי תקווה ששילובים של מרכיבים שונים בתוך בחינת הבגרות ילך ויגבר מתוך הבנה שמרכיבים אלה יתנו ביטוי לרציונל שהצבעתי לאורך דבריי. יש ליזום מהלכים ארוכי טווח לשיפור פני המקצוע, תוך התייעצות עם המורים ואנשי האקדמיה, בכדי להחזיר את המוזה קליו לבתי הספר.

ד"ר גדי ראונר מלמד מתודולוגיה של הוראת ההיסטוריה ומכשיר מורים באוניברסיטה תל אביב ובאוניברסיטה הפתוחה.